

Tuji priimki na pisni soglasniški sklop *tz* [c] in pregláševanje

Elin Kamenšek Krajnc, Irena Stramljič Breznik

DOI: https://doi.org/10.3986/9789610506201_19

Uvod¹

Pregibanje in tvorba svojilnih pridevnikov iz osebnih lastnih imen jezikovnim uporabnikom pogosto povzročata preglavice, še zlasti ko gre za tuje priimke. Posebej težavni so tisti, katerih izgovor se oddaljuje od zapisa, kot sta pokazali priložnostna anketa (Nadelsberger 2018) in izdelava aplikacije *Svojilni pridevniki iz prevzetih priimkov* (2019, 2020). V nadaljevanju bomo zato predstavili posebno skupino priimkov, pri katerih izglasni soglasniški sklop osnove ne ustreza slovenskemu razmerju med črko in glasom. To ima za posledico omahovanje v rabi pri pregláševanju ustreznih sklonskih oblik in svojilnih pridevnikov, kar bomo ponazorili s korpusnimi podatki.

Pri priimkih, ki se končajo na pisni in izgovorni *z* (*Berlioz* [berlióz] *Berlioz* *Berliozov*), do sprememb pri pregibanju in svojini ne prihaja, posledično v rabi ni odstopanj od pravopisne norme. Težava nastane, ko končni *z* sledi črki *t* in ti skupaj tvorita pisni soglasniški sklop *tz* pred ničto končnico v tujem priimku. *Slovenski pravopis* 2001 namreč za tak sklop v slovenščini predvideva izgovorni *c* (*Fritz* [fríc] *Fritza* [fríca]). Tak pisni in izgovorni končni *c* pred končnico domačega priimka pri pregibanju v orodniku ednine, rodilniku, dajalniku in orodniku dvojine ter v rodilniku in dajalniku množine zahteva preglas, pri tvorbi svojilnega pridevnika pa zahteva dve glasovni premeni: obrazilo *-ov* se zaradi preglasa premeni v *-ev*, samoglasnik *e* pa zmečča *c* v *č* (kot po pravilu za domače priimke, npr. *Bevc* *Bevca* *Bevčev*). Težava nastopi pri tujih priimkih, saj se tudi pri tvorbi njihovih svojilnih pridevnikov ravnamo po izgovoru, zato obrazilo *-ev* (torej *Fritzev* [fríčev]). Različnost pisne in izgovorne podobe skuša *Slovenski pravopis* 2001 premostiti s predlaganim podomačevanjem zapisa po izgovoru pri svojilnih pridevnikih tako v pravilih kot v slovarskem delu. V pravilih to ureja v členu 957 z določilom, da v »tujih besedah, kjer *c* ni priponsko obrazilo podstave, črke za *c* lahko tudi ostanejo«, npr. *Clausewitz* *Clausewičev* poleg *Clausewitzev* (vendar tudi tu izgovor [klaŷzevičev-]). V slovarskem delu pa pri tovrstnih priimkih prednostno predlaga podomačevanje in ohranjanje tujega zapisa kot manj primerno dvojnico (*Clausewitz* [klaŷzevic] *Clausewičev* tudi *Clausewitzev* [-čev-]).

1 Prispevek je nastal v okviru Raziskovalnega programa št. P6-0156 (Slovensko jezikoslovje, književnost in poučevanje slovenščine (2020–2025) vodja programa prof. dr. Marko Jesenšek), ki ga sofinancira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna.

Slovenski pravopis 2001 ni enoten niti pri različnih sklopih z enako govorno uresničitvijo [c], ki je poleg soglasniškega črkovnega sklopa *tz* mogoča tudi v sklopih *ds* (*Woods*), *dz* (*Solondz*) in *ts* (*Barents*, *Yeats*, *Keats*). Sklopa *tz* in *ts* sta celo obravnavana diametralno: pravopis opozarja, da je svojilni pridevnik od *Smuts* le *Smutsov* (tudi izgovorno) in ne *Smutsev*, na kar kaže tudi *Barentsovo morje*. Pri priimkih *Keats* in *Yeats* je znova zaznati nedoslednost, ko pravopis tvori oblike z obema obraziloma (*Keatsev* in *Keatsov* ter *Yeatsev* in *Yeatsov*). Tako zaznamo odstopanja tako znotraj napotitev glede preglasačenja pri priimkih na pisni soglasniški sklop *tz*, kjer se zahteva preglas ali podomačevanje, kot tudi neenotnost v primerjavi s priimki, ki se končujejo na druge soglasniške sklope z enako glasovno uresničitvijo.

Nas je zanimalo – podobno kot v raziskavi (Černivec, Dobrovoljc in Lengar Verovnik 2021: 7) na priimku *Ferentz* –, v kolikšni meri jezikovni uporabniki sledijo napotilom pravopisnih priročnikov, podomačevanju in ali ohranjajo tuji zapis pri pregibanju in tvorbi svojilnih pridevnikov. Zato smo v *Velikem splošnem leksikonu* (Bele idr. 2006) izbrali 76 priimkov te skupine. Večina njihovih nosilcev izhaja iz nemško govorečih držav, Nemčije in Avstrije, precej pa jih ima opredeljeno ameriško, celo švedsko, dansko, rusko, poljsko, francosko ali izraelsko nacionalnost. Ne glede na izvorni jezik je pri vseh zbranih priimkih predviden zlitniški izgovor soglasniškega črkovnega sklopa *tz* [c]. Pregledali smo še *Slovenski pravopis* 2001, kjer je zabeleženih šest tovrstnih priimkov in vsi so tudi zajeti v *Velikem splošnem leksikonu*. Upoštevali smo še tri priimke iz *ePravopisa*, od katerih sta v *Veliki splošni leksikon* uvrščena dva, eden pa je enak kot v SP 2001.

Dejansko rabo pišočin smo preverjali v besedilnih korpusih Gigafida 2.0, Nova beseda in v Korpusu akademske slovenščine – KAS. V nadaljnjo analizo smo vključili 57 priimkov, ki se v korpusih pojavljajo. Zbrane podatke smo kategorizirali po korpusih, analizirali in interpretirali. Pred tem pa na kratko povzemamo, kako je pregibna in tvorbeno problematika za tovrstne priimke predstavljena v sodobnih pravopisnih priročnikih in monografijah.

1 Teoretična izhodišča

1.1 Slovenski pravopis

SP 2001 v členu 694 navaja, da pri zvezah *t*, *d* ali *c*, *č* *dž* + *s*, *z*, *š*, *ž*, kar predstavlja tudi za raziskavo aktualno zvezo *t* + *z*, lahko izgovarjamo oba glasova ali ustrezni dolgi zlitnik. V našem primeru namesto končnega soglasniškega črkovnega sklopa izgovarjamo zlitnik *c*.

V členu 791 nas pravopis opozori, da se pri sklanjanju v orodniku za govornim *c* končnica *-om* preglasi v *-em*. Med primeri navaja tudi dva tuja moška priimka na *-tz* [c], in sicer *Franz* (*s Franzem*) in *Fritz* (*s Fritzem*). Kot že omenjeno, nas v členu 957 usmerja na pravilo za tvorbo svojilnih pridevnikov, katerih osnova se končuje na govornem *j*, *c*, *č*, *ž*, *š* ali *dž* in se *-ov* preglasi v *-ev*. Omenja tudi možnost, da se govornem *c* premeni s *č* in da to upoštevamo ne le v izgovoru, ampak tudi v podomačenem zapisu, ki mu pravopis daje prednost.

1.2 Pravopisne monografije

Tudi monografija *Sodobni pravopisni priročnik med normo in predpisom* (Dobrovoljc in Jakop 2011: 126) se dotakne obravnavane problematike, ko povzema pravila SP 2001 in na primeru *bruc* izpostavi, da je pri samostalniku, katerega osnova se konča na govorjeni *c*, končnica brez preglasa *-om* (z *brucem*) neknjižno pogovorna, v nasprotju z normativno priporočeno končnico *-em* (z *brucem*). Sistemsko pa se v to skupino uvrščajo tudi nekatera tuja lastna imena (*Ignaz, Cavazza*). Pri slednjih se pogosteje pojavljata neknjižni obliki orodnika in svojilnega pridevnika brez preglasa. Zato avtorici menita, da je slabost trenutnih normativnih priročnikov ta, da pogosto rabo neknjižnih oblik v veliki meri prezrejo in uporabniku s tem ne zagotavljajo pojasnila glede njihove normativne vrednosti. Ustreznejše bi bilo, če bi bile take pogoste nesistemske rabe vključene in normativno ovrednotene.

Marta Kocjan Barle (2012: 94) sicer posebej izpostavi sklop *ts*, ki ima v *Slovenskem pravopisu* 2001 različne izgovorne rešitve, a neposredno omenja tudi za nas aktualno soglasniško dvočrkje *tz*, ki mu je v slovarskem delu pravopisa dosledno predpisan izgovor *c* in s tem upoštevanje usistemljene in normirane premene.

2 Študija primera

2.1 Metodološki pristop

Jezikovno študijo smo opravili na naboru 57 tujih moških priimkov, ki ustrezajo merilu, da se končajo na pisni soglasniški sklop *tz*, ki se izgovarja kot *c*, in imajo vsaj eno pojavitev za katero od upoštevanih oblik v vsaj enem od izbranih treh korpusov slovenskega jezika. Glavni vir za izbor priimkov je bil *Veliki splošni leksikon*, v katerem so zajeti tudi vsi ustrezni priimki iz *Slovenskega pravopisa* 2001 in *ePravopisa*, razen enega.

Iz celotnega nabora priimkov *Velikega splošnega leksikona* smo izpisali vseh 76 s pisno osnovo na *tz* ter po pregledu *Slovenskega pravopisa* 2001 in *ePravopisa* dodali še priimek *Windischgrätz*. Priimke smo abecedno razvrstili v preglednico, kamor smo vsakemu pripisali morebitno omembo v slovarskem delu *Slovenskega pravopisa* 2001 ali *ePravopisa* in število preglašanih oziroma nepreglašanih pojavitev. Te smo za vsak priimek posebej poiskali v korpusih – pri tem smo upoštevali vse sklone in svojilne pridevnike s preglasom ali brez njega v vseh številih.

Iz virov smo tako izpisali 77 ustreznih priimkov, vendar smo pri iskanju ustreznih oblik v treh korpusih našli samo 57 takih z vsaj eno pojavitvijo za upoštewane oblike. Prvi, v katerem smo preverjali zastopanost priimkov in njihovih oblik, je referenčni korpus pisne slovenščine Gigafida 2.0,² kjer smo našli oblike za 54 priimkov. Zastopanost obravnavanih priimkov smo

.....
2 Gigafida 2.0 vključuje dnevne časopise, revije, spletna besedila in knjižne publikacije s področja leposlovja, stvarne literature in tudi učbenike. Je nadgradnja korpusa Gigafida (Logar idr. 2012) in zajema besedila, nastala med letoma 1990 in 2018.

preverili tudi v besedilnem korpusu Nova beseda,³ v katerem se pojavi 30 priimkov. Postopek smo ponovili še v Korpusu akademske slovenščine (KAS),⁴ ki vključuje pojavitve za 43 priimkov oziroma njihovih oblik. V vseh korpusih smo poiskali še morebitne podomačene oblike s č pri zapisu svojilnih oblik, kot predlaga pravopis. Zbrane podatke smo nato ustrezno označili in analizirali po pojavnosti v posameznem korpusu.

2.2 Pregled po korpusnih zbirkah

Med vsemi 57 obravnavanimi priimki v Gigafidi 2.0 najdemo pojavitve za 54 izmed njih (4 z izenačenimi preglašeni in nepreglašeni oblikami, 27 s prevlado preglašene oblike in 23 s prevlado oblike brez preglasa). V Novi besedi jih najdemo 30 (1 priimek ima izenačeno število preglašeni in nepreglašeni oblik, v 20 primerih je več preglašeni oblik, v 9 primerih pa je več oblik nepreglašeni). KAS zajema 43 priimkov (3 z enakim številom pojavitvev s preglasom in brez njega, 12 z večjim številom preglašeni oblik in 28 s prevlado nepreglašeni). V vseh korpusih se tako pojavlja 127 oblik priimkov, v katerih je utemeljeno pričakovati preglas. Ko odštejemo priimke, kjer je število preglašeni pojavitvev enako nepreglašeni (8), ostane 119 priimkov s prevlado ene ali druge oblike pojavitvev. Če seštejemo vse priimke, kjer normativno ustrezne preglašene oblike prevladujejo, ugotovimo, da je teh 59, na drugi strani pa nastopa več priimkov s prevlado nepreglašeni oblik, in sicer 60. Glede na napotila pravopisnih priročnikov, ki nedvoumno narekujejo potrebo po preglasu, bi bilo pričakovati večjo doslednost pišočių in posledično prevlado normativnih oblik oziroma precej večji razkorak med oblikami s preglasom od takih brez njih.

Korpus, kjer je glede na obravnavo izbranih priimkov odstopanje od norme najmanjše, je Nova beseda z 69-odstotnim deležem priimkov, pri katerih so bolj zastopane preglašene oblike. Sledi Gigafida 2.0, kjer je odstotek priimkov s prevlado preglašeni oblik 54-odstoten. Najbolj od napotkov pravopisnih priročnikov odstopa korpus KAS, v katerem priimki z nepreglašeni končnicami oziroma obrazili celo prevladujejo. Delež priimkov z normativno ustreznimi končnicami oziroma obrazili je zgolj 28-odstoten.

Za vse priimke smo v korpusih poiskali tudi morebitne podomačene oblike, h katerim nas napotuje *Slovenski pravopis* 2001, ki v slovarskem delu glede tega tudi sam ni posebej dosleden, kot bomo prikazali v nadaljevanju. Vsi korpusi kažejo njihovo neuveljavljenost, saj se podomačena oblika (*Schwarčeva*⁵ za priimek *Schwartz*) pojavi le enkrat v korpusu Gigafida 2.0.

3 Nova beseda zajema leposlovna besedila, gradivo časopisa Delo, govornjena besedila zapisov sej Državnega zbora RS, leposlovna dela, revije, polleposlovna besedila in znanstvene monografije. Zajema besedila do leta 2008.

4 KAS je zbirka diplomskih, magistrskih in doktorskih del portala odprte znanosti, nastalih med letoma 2000 in 2018.

5 Oskrbovalka Ksenija Schwarz delo, ki vsekakor ni lahko, opravlja šesto leto [...], je povedala *Schwarčeva*.

2.2.1 Podomačevanje priimkov na pisni črkovni sklop tz

Slovenski pravopis 2001 daje prednost podomačevanju v oblikah zapisa takih priimkov. To pomeni, da se izgovorni *c* spremeni s *č* (*Baselitz* [bázelic] *Baseličev*). V slovarskem delu k izhodiščnim priimkom *Clausewitz*, *Fritz*, *Helmholtz* in *Hertz* kot prednostne oblike navaja podomačene (*Clausewičev*, *Fričev*, *Helmholčev* in *Herčev*), ki jim kot neprednostno dvojnico sicer pripiše tudi nepodomačene (*Clausewitzev*, *Fritzev*, *Helmholtzev* in *Hertzev*). Pri priimku *Windischgrätz* prihaja v protislovje, saj kot edino navaja le nepodomačeno obliko svojilnega pridevnika (*Windischgrätzev*).

Po pregledu vseh treh korpusov smo ugotovili, da podomačenih oblik pri svojilnem pridevniku skoraj ni. Našli smo jih le pri pisno in izgovorno podomačenih, sicer tujih priimkih na sklop *tz* (*Fričev* za *Fric*, *Genčev* za *Genc*) ali pri slovenskih priimkih in imenih (*Gečev* za *Geč*, *Kačev* za *Kac*, *Koničev* za *Konič*, *Minčev* za *Minč*, *Prinčev* za *Princ*), ki niso bili relevantni za našo raziskavo. Edini priimek, kjer je *č* odraz podomačevanja, je že omenjeni *Schwarz*, pri katerem sicer ni končnega sklopa *tz*, a je primer za našo raziskavo vseeno relevanten, ker se priimek končuje na govorjeni *c*. Podomačena oblika (*Schwarčeva*) se pojavi le v korpusu Gigafida 2.0, in sicer enkrat.

Odsotnost podomačenih oblik kaže na to, da se med jezikovnimi uporabniki to pravilo ni in se najverjetneje tudi ne bo uveljavilo. Razlog lahko iščemo v zabrisanem ločevanju med tujo in domačo obliko priimka, ki je za identiteto njegovega nosilca gotovo pomembna. Nenazadnje pa, kot smo že navedli, niti sam pravopis v slovarskem delu ni dosleden, kot kaže priimek *Windischgrätz*.

2.2.2 Gigafida 2.0

V korpusu Gigafida 2.0 smo vsakega od 56 priimkov, izpisanih iz *Velikega slovenskega leksikona* (2006), preverili v rabi. Iskali smo oblike priimkov, pri čemer smo upoštevali vse sklone in svojilno obliko v vseh številih. Zanimalo nas je razmerje med pravopisno utemeljenimi preglašeni (-*ev/-em*) in nepreglašeni oblikami (-*ov/-om*).

Skupno število vseh pojavitev obravnavanih oblik priimkov v tem korpusu je 1152, pri čemer je preglašeni 618 (53,6 %), nepreglašeni pa 534 (46,4 %) priimkov. Podatki kažejo, da je v rahli prednosti normativna preglašena oblika. Podrobneje predstavljamo razmerja za posamezne priimke.

Priimki, za katere Gigafida 2.0 ne beleži pojavitve za nobeno izmed oblik, so trije, in sicer *Lietz*, *Lüpertz* in *Seydlitz*. Priimkov, ki imajo vsaj eno pojavitve v vsaj enem sklonu ali pojavitve svojilne oblike v vsaj enem od števil, je tako 54 in predstavljajo celoto vseh priimkov s pojavitvami. Ker nas zanima razmerje med preglašeni in nepreglašeni pojavitvami, je smiselno, da odštejemo tiste priimke, kjer je število pojavitev s preglasom in tistih brez njega enako, in ti so štirje (*Getz*, *Heifetz*, *Schutz* in *Witz*), kar pomeni 7,4 %. Glede na jasnost in

enotnost pravopisnih priročnikov bi pričakovali, da bosta preglašeno obrazilo in končnica *-ev/-em* močno prevladovala nad nepreglašenima *-ov/-om*. Pa ni tako. Priimkov, kjer preglašena oblika prevladuje, je 27. To predstavlja zgolj 54-odstotni delež. Pri preostalih 46 % oziroma 23 priimkih (*Dietz, Dönitz, Geertz, Gentz, Götz, Haugwitz, Katz, Kaunitz, Konitz, Kreutz, Kroetz, Lorentz, Metz, Mintz, Moritz, Opitz, Perutz, Quantz, Schutz, Schütz, Schwartz, Tirpitz in Windischgrätz*) je več pojavitev brez preglasa, kar je v preglednici 1 označeno s krepkim tiskom. To kaže, da se jezikovni uporabniki v skoraj polovici vseh primerov ravna po zapisu in ne izgovoru. Priimki, kjer nepreglašena oblika močno prevladuje, so *Dönitz* z 12 nepreglašenimi (*Dönitzov*) in le 6 preglašenimi (*Dönitzev*) oblikami, *Katz* 24-krat brez preglasa (*Katzov*) in z 10 preglesi (*Katzev*), *Lorentz* z 19 nepreglašenimi (*Lorentzov*) nasproti 7 preglašenim oblikam (*Lorentzev*), 22-krat nepreglašeni *Metz* (*Metzov*) s 16 preglašenimi oblikami (*Metzev*), *Schütz* s 53 nepreglašenimi oblikami (*Schützov*) in mnogo manj, 16, preglašenimi (*Schützev*), ter *Schwartz* s 24 nepreglašenimi (*Schwartzov*), 16 preglašenimi (*Schwartzev*) oblikami in *Windischgrätz* s 17 nepreglašenimi (*Windischgrätzev*) proti skoraj polovico manj, 8, preglašenimi oblikami (*Windischgrätzev*). To so priimki z veliko pojavitvami, med katerimi se kaže veliko odstopanje od pravopisnega predpisa. Lahko predvidevamo, da prav to vodi v še več nejasnosti, saj jezikovni uporabniki v primeru, ko niso povsem prepričani v ustreznost svojega zapisa, to preverijo na spletu in tudi v korpusih ter sledijo različici, ki v njih močno prevlada. Številsko izstopajoče nekodificirane oblike lahko pišoč, ki niso dovolj vešč, da bi preverili obstoječa pravila vsaj v spletno dostopnih pravopisnih priročnikih, še bolj zmedejo in povzročijo, da se tudi sami odločijo za pogostejšo, čeprav nekodificirano obliko. Pri štirih priimkih se pojavijo le nepreglašene oblike (*Haugwitz, Moritz, Quantz, Tirpitz*). Priimkov, kjer raba popolnoma sovpadajo z normo in tako ne beležijo nobene nepreglašene oblike, je 8 (*Horvitz, Leibowitz, Lipchitz, Motz, Printz, Retz, Rochlitz, Wurtz*). Med priimki izstopa priimek *Fritz*, slednji ima kar 181 preglašenih pojavitev nasproti 95 pojavitvam brez preglasa, kar je morda posledica tega, da primer (*s Fritzem*) navaja tudi pravopis.

2.2.3 Nova beseda

Izmed 56 priimkov smo v korpusu Nova beseda našli pojavitve le za 29 priimkov. Tudi pri njih smo upoštevali vse sklone in svojilno obliko v vseh številih.

Skupno število pojavitev vseh upoštevanih oblik v Novi besedi je 212. V korpusu je 122 oblik s preglasom, kar predstavlja 57,5 % vseh pojavitev. Preostalih 90 pojavitev (42,5 %) predstavljajo nepreglašene oblike. Opazimo lahko, da so preglašene in nepreglašene manj izenačene kot v Gigafidi 2.0.⁶

6 To je morda odvisno od velikosti korpusa in starosti vnesenih besedil glede na prvi korpus.

Med 30 priimki ima enako število preglašanih in nepreglašanih oblik le priimek *Götz* (3,5 %). Do prevlade preglasa v končnici ali obrazilu prihaja pri 20 priimkih, kar predstavlja 69 % vseh primerov. V nasprotju s pravopisnim predpisom so tisti priimki, pri katerih preglas ni uresničen. Teh je 9 (*Clausewitz, Frantz, Getz, Helmholtz, Hertz, Klotz, Moritz, Perutz, Schutz*), kar je 31-odstotni delež vseh obravnavanih priimkov. Med njimi velja izpostaviti priimek *Hertz*, ki ima zabeleženih kar 25 oblik brez preglasa, pri čemer upoštevamo končnice vseh sklonov in obrazila svojilnih pridevnikov v vseh številih.⁷ Zabeleženi preglašeni obliki sta 2. Priimkov, kjer preglašene oblike v korpusu ni mogoče najti, je 5 (*Clausewitz, Helmholtz, Klotz, Perutz in Schutz*). Tistih, ki se povsem skladajo s pravili aktualnih pravopisnih priročnikov, je v tem korpusu več kot v prejšnjem, in sicer 12 (*Gentz, Horowitz, Kaunitz, Kroetz, Leibowitz, Mintz, Opitz, Reitz, Schultz, Schütz, Schwartz, Seitz*). Tudi tukaj po številu relevantnih preglašanih oblik izstopa *Fritz* (53), čeprav je število preglašanih in nepreglašanih (30) pojavitev v tem korpusu bolj izenačeno.

2.2.4 Korpus akademske slovenščine – KAS

V tem korpusu od skupno 56 priimkov najdemo 43 takih, ki imajo vsaj eno pojavitev. V njem pričakujemo večjo doslednost in manj odstopanj od pravopisnih pravil, saj združuje diplomska, magistrska in doktorska dela, zato lahko sklepamo, da so avtorji besedil univerzitetno izobraženi in se zanje predpostavlja večje poznavanje pravopisne norme oz. se predpostavlja, da so dela lektorirana. Podatki v tem korpusu tako po eni strani pričajo o ravni jezikovne kulture te izobrazbene skupine jezikovnih uporabnikov, po drugi strani pa o kakovosti lektorskega pregleda. Glede na ugotovitve se poraja dvom, ali so bila vsa besedila sploh lektorirana oz. zaupana v pregled kakovostnim lektorjem.

Skupno število pojavitev vseh upoštevanih oblik v korpusu je 2300. Presenetljivo je, da je zgolj 823 pojavitev preglašanih, kar predstavlja 35,8 %. Večina pojavitev, kar 1477 (64,2 %), je brez preglasa. Korpus KAS je izmed pregledanih korpusov tako edini, v katerem skupno število pojavitev brez preglasa prevladuje.

Med vsemi priimki imajo trije oziroma 7 % (*Baselitz, Moritz, Nimitz*) enako število preglašanih in nepreglašanih pojavitev. Več ustreznih oblik s preglasom ima 12 priimkov, kar ustreza le 28 % vseh priimkov. Iz tega sledi, da pri preostalih 28 priimkih (*Dietz, Dönitz, Frantz, Geertz, Getz, Goetz, Götz, Graetz, Helmholtz, Hertz, Katz, Klotz, Lietz, Lipchitz, Lorentz, Metz, Mintz, Motz, Printz, Ritz, Schmitz, Schultz, Schutz, Schwartz, Seitz, Seydlitz, Witz, Windischgrätz*) prevladuje oblika brez preglasa, ki ne sledi pravopisni normi. Ti priimki predstavljajo večino, in sicer 65 % priimkov. Preglašena oblika v korpusu sploh ni zastopana za deset priimkov (*Dietz, Frantz, Klotz, Lietz, Lipchitz, Mintz, Motz, Printz, Schmitz, Seydlitz*), priimek *Tirpitz* je edini, pri katerem se pojavi le ustrezna oblika s preglasom. S tem je KAS korpus z najmanjšim deležem ustreznih pojavitev, čeprav je po pogostnosti osnovnih oblik primerljiv z drugima dvema.

7 Upoštevani so le primeri, pri katerih je iz sobesedila razvidno, da gre za priimek.

Priimek	SP 2001	e-Pravopis	Gigafida 2.0		Nova beseda		KAS	
			-ev / -em	-ov / -om	-ev / -em	-ov / -om	-ev / -em	-ov / -om
Baselitz	/	/	2	3	/	/	3	3
Clausewitz	-ev 2	/	1	3	/	1	74	34
Dietz	/	/	3	5	/	/	/	20
Dönitz	/	/	5	2	/	/	3	9
Frantz	/	/	13	5	2	3	/	1
Fritz	-ev 1	-ev in -ov	47	4	53	30	24	14
Geertz	/	/	2	1	/	/	7	15
Gentz	/	/	1	2	1	/	2	1
Getz	/	/	20	16	3	6	2	8
Goetz	/	/	5	1	/	/	1	36
Götz	/	/	7	4	1	1	12	15
Graetz	/	/	10	4	/	/	2	19
Haugwitz	/	/	/	1	/	/	6	3
Heifetz	/	/	2	2	/	/	/	/
Helmholtz	/	/	14	3	/	1	69	234
Hertz	1	-ev in -ov	16	32	2	25	25	336
Horowitz	/	/	32	1	3	/	10	5
Horvitz	/	/	8	/	/	/	/	/
Katz	/	/	12	20	/	/	20	63
Kaunitz	/	/	1	/	2	/	/	/
Klotz	/	/	6	3	/	1	/	4
Konitz	/	/	2	2	/	/	/	/
Kreutz	/	/	2	3	/	/	/	/
Kroetz	/	/	4	6	1	/	/	/
Leibowitz	/	/	5	1	3	/	7	1
Lietz	/	/	/	/	/	/	/	3
Lipchitz	/	/	1	/	/	/	/	1
Lorentz	/	/	5	8	/	/	19	279
Lüpertz	/	/	1	/	/	/	/	/
Markowitz	/	/	4	1	/	/	314	24
Metz	/	/	23	21	4	1	14	18
Mintz	/	/	6	2	4	/	/	16
Moritz	/	/	5	5	6	8	5	5
Motz	/	/	1	/	/	/	/	2
Nimitz	/	/	5	1	2	1	3	3
Opitz	/	/	1	1	1	/	/	/
Perutz	/	/	1	2	/	1	/	/
Printz	/	/	1	/	/	/	/	1
Quantz	/	/	/	1	/	/	/	/
Reitz	/	/	2	1	1	/	/	/
Retz	/	/	1	/	/	/	/	/
Ritz	/	/	19	12	4	1	1	9
Rochlitz	/	/	1	/	/	/	/	/
Schmitz	/	/	10	4	6	2	/	1

Priimek	SP 2001	e-Pravopis	Gigafida 2.0		Nova beseda		KAS	
			-ev / -em	-ov / -om	-ev / -em	-ov / -om	-ev / -em	-ov / -om
Schultz	/	/	34	14	3	/	36	45
Schutz	/	/	6	6	/	2	8	20
Schütz	/	/	13	33	2	/	34	10
Schwartz	/	/	12	11	4	/	71	173
Seitz	/	/	4	2	1	/	2	7
Seydlitz	/	/	/	/	/	/	/	1
Shultz	/	/	2	/	/	/	6	4
Spitz	/	/	23	12	4	1	3	3
Stiglitz	/	/	23	8	4	1	33	12
Tirpitz	1	/	/	3	/	/	1	/
Witz	/	/	2	1	/	/	4	10
Wurtz	/	/	2	1	/	/	/	/
Windischgrätz	/	-ev in -ov	7	6	5	4	2	9

Preglednica 1: Korpusna zastopanost (ne)preglašanih oblik za priimke na tz iz VSL (2006), SP 2001 in ePravopisa.

Sklep

V raziskavi smo podrobno pregledali tuje priimke, katerih osnova se končuje na pisni soglasniški sklop *tz*, ki se izgovarja kot *c*, in sledili predvidenemu preglaševanju v ustreznih končnicah in tvorbi svojilnih pridevnikov. Prav tako smo preverili, ali se pri svojilnih pridevniki uresničuje v pravopisu predlagani podomačeni zapis s č. Obravnavani priimki so posebni, ker prihaja do razkoraka med pisno in govorno podobo. S tem za jezikovne uporabnike predstavljajo težavo, ker njihova pisna podoba po pravilih slovenskega jezika sama po sebi ne zahteva preglasa ne v ustreznih končnicah ne pri obrazilu svojilnega pridevnika (npr. *Janez Janezom Janezov*). Normativna usmeritev, da se pri tvorbi omenjenih oblik pri takem tipu priimkov upošteva izgovor s *c*, pa zahteva obvezno preglaševanje (npr. *Fritz Fritzem Fritzev*).

Normativni priročniki so pri pravilih o obveznem preglaševanju sicer jasni in enotni, so pa skopi z navajanjem ustreznih primerov, saj *Slovenski pravopis 2001* med pravili navaja le tri zglede, v slovarskem delu pa dodaja zglede za še 4 priimke. V vseh normira preglaševanje, zato je pri njih mogoče tudi v korpusih zaznati večjo doslednost, čeprav še vedno prihaja do določenih odstopanj. Slovarski del pravopisa ni v celoti enoten pri predlaganem podomačevanju s č v zapisu oblik za svojilne pridevnike, saj pri oblikah s preglasom to predlaga kot prednostno za 5 od 6 priimkov.

Odsotnost večjega števila konkretnih zgledov in uveljavljanje podomačene oblike zapisa svojilnih pridevnikov kot prednostne izbire sta glavna razloga odstopanj v rabi, o čemer pričajo tudi predstavljeni korpusni podatki. Trije korpusi, v katerih smo preverili vse ustrezne oblike priimkov, so Gigafida 2.0, Nova beseda in KAS. Podomačena oblika se pojavi le enkrat v korpusu Gigafida 2.0. Korpusa Gigafida 2.0 in Nova beseda ponujata precej podobne rezultate,

in sicer preglašene oblike v obeh s 54 in 69 odstotki predstavljajo večino, čeprav je teh mnogo manj od pričakovanj glede na jasne usmeritve pravopisnih priročnikov. V korpusu KAS pa prevladujejo nepreglašene oblike – njihova pojavnost je kar 65-odstotna. Čeprav pravopisni priročniki v konkretnih primerih predpisujejo preglašenost ustreznih sklonskih oblik in obrazil, lahko odstopanja od pravopisnega pravila pripišemo odsotnosti večjega števila konkretnih primerov in tudi uvajanja pravila o podomačevanju, ki zabrisuje mejo med tujo in domačo obliko priimka, ki je za identiteto njegovega nosilca pomembna. Poudarjamo, da je pri pogostejših pravopisnih zagatah pišočih, pri katerih se v veliki meri odločajo za neknjižne oblike, te koristno v normativnih priročnikih evidentirati kot neknjižne in tako jezikovne uporabnike eksplicitno opozoriti na pogostno napačno rabo ter jih usmeriti k ustrezni.

Literatura in viri

- BELE, Ivan, idr., 2006: *Veliki splošni leksikon: priročna izdaja v dvajsetih knjigah*. Drugi zvezek. Aleš Pogačnik (ur.). Ljubljana: DZS.
- ČERNIVEC, Manca, DOBROVOLJC, Helena, VEROVNIK, Tina, 2021: Oblikoslovje in besedotvorje lastnih imen: analiza zapisovalnih težav uporabnikov. Franc Marušič, Petra Mišmaš, Rok Žaucer (ur.): *Škrabčevi dnevi 11: zbornik prispevkov s simpozija 2019*. Nova Gorica: Univerza v Novi Gorici. 1–10. <<http://www.ung.si/sl/zalozba/>>
- DOBROVOLJC, Helena, JAKOP, Nataša, 2011: *Sodobni pravopisni priročnik med normo in predpisom*. Ljubljana: Založba ZRC.
- DOBROVOLJC, Helena, JAKOP, Nataša, 2012: *Pravopisna pravila v odnosu do sodobne jezikovne norme. Sodobni pravopisni priročnik med normo in predpisom*. Ljubljana: Založba ZRC. 122–142.
- ePravopis = <www.fran.si>
- Gigafida 2.0 = <viri.cjvt.si/gigafida/v>
- KAS = <https://www.clarin.si/noske/all.cgi/corp_info?corpname=kas>
- KOCJAN BARLE, Marta, 2012: Končaj v tujih moških lastnih imenih iz evropskih jezikov, zapisanih v latiničnih pisavah. Nataša Jakop in Helena Dobrovoljc (ur.): *Pravopisna stikanja: razprave o pravopisnih vprašanjih*. Ljubljana: Založba ZRC. 85–100.
- NADELSBERGER, Lora, 2018: *Tvorba svojilnih pridevnikov iz osebnih lastnih imen*. Magistrsko delo. Mentorica dr. Irena Stramljič Breznik. Maribor: Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta.
- Nova beseda = <http://bos.zrc-sazu.si/s_beseda3.html>
- SPiPP = *Svojilni pridevniki iz prevzetih priimkov: spletna aplikacija za pomoč uporabnikom pri izražanju svojine za prevzete moške priimke*, 2019, 2020.⁸ <<http://spipp.ff.um.si/>>
- SP 2001 = *Slovenski pravopis*. <www.fran.si>

8 Projekta sta bila izvedena v programu Študentski inovativni projekti za družbeno korist (ŠIPK). Naložbo sta sofinancirala Republika Slovenija in Evropska unija iz Evropskega socialnega sklada. Prijaviteljica projekta: Irena Stramljič Breznik.